

МОРАЛЬНІСНИЙ ПРОСТІР ЖИТТЄВОГО СВІТУ ОСОБИСТІСТІ

При введенні категорії «життєвий світ», яка забезпечує справжню цілісність, інтегрованість людини і світу, доволішня дійсність неминуче здобуває не лише привнесений особистістю час, але й простір, що ним є стосунки, які відбивають моральнісні цінності, актуальні особистісні змісли. Моральнісний ракурс визначає міру гуманності, людяності ставлення до довкілля, інших людей та до себе. Одиницею виміру простору життєвого світу є стосунки, які відбивають особистісні рубежі, моральнісні кордони, а одиницею виміру часу — індивідуальна міра самореалізації.

Психологічний простір постає всередині простору соціального, видозмінюючи його характеристики. Якщо соціальний простір — це насамперед упорядкованість і взаємодія певних соціальних зв'язків та процесів, їх насиченість і щільність, то простір життєвого світу, простір особистісний є тим ціннісним середовищем, яке забезпечує можливість самопроявів, саморозвитку.

Взаємодіє особистісний простір і з простором біологічним, індивідним, який у психології називають життєвим середовим. Центрованість цього простору, наявність чітких меж, його автономію та безливість простежуємо й при ха-

рактеристиці простору психологічного, особливо на ранніх етапах світобудови, при переживанні кризових ситуацій, у випадках ускладненого, дисгармонійного розвитку, коли власне моральнісні виміри відходять на задній план.

Існують різноманітні індивідуальні варіанти психологічного простору, які можуть узагальнювати певну типологію. Так, виокремлюють простір, егоцентричний, конформний, нормативний, релятивний і суб'єктний відповідно до критерію домінуючого стилю моральнісної саморегуляції життєдіяльності.

У психологічному просторі є полюси добра і зла, позитивного і негативного, між якими постійно здійснюється обмінна взаємодія. Вона ж, своєю чергою, творить енергетичний потенціал, що конденсує як заряди особистісного зростання, поступу, удосконалення, так і невротичні захисти, агресивні прояви, панічні реакції. Формування моральнісного простору передбачає слідом за первинною, дифузною, нерозчленованою цілісністю появу дедалі жорсткішої та визначенішої позитивно-негативної структури, яка забарвляє всіх і все у чорно-білу гаму. У процесі дальшого особистісного зростання ця подвійна структура укладнюється, збагачується на дедалі новіші відтинки та, нарешті, по досягненні особистісної зрілості, переростає необхідність полюсного бачення дійсності з точки зору світла і п'тьми, грішного і праведного. Така зінтегрована, «постдовільна» цілісність і забезпечує справжню особистісну свободу.

Серед властивостей психологічного простору, крім полюсів «добро-зло», слід назвати також і відповідальність, яка є його смисловим центром. «Відповідальність—безвідповідальність» задає міру автономії, незалежності від сподівань, ціннісних відносин, думки оточуючих. До властивостей простору доцільно також віднести «відкритість—закритість». Межі життєвого світу можуть бути більш-менш окресленими, визначеними. Творча, здорова особистість відкрита для контактів, натомість особистість невротична замикається в собі, заглиблюючись у власні проблеми та комплекси.

Існує чимало варіантів особистісної несвободи, зокрема несвобода егоцентризму, несаможитності, ціннісних ілюзій. Щоб життєвий світ міг удосконалюватися, а особистість — розвиватися, міра свободи має ставати дедалі більше. Свобода щонайтісніше пов'язана з розвитком, творчим ставленням до життя, суб'єктивним рівнем детермінації життєдіяльності.

Психологічний простір має певну центрацію, яка змінюється у процесі його структурування, розширення, здо-

буття своєрідності, індивідуалізації. Та чи та цінність дістає всередині цього простору властивості центру, тобто владу поєднувати, завершувати формування структури значущих стосунків.

Особистісний розвиток передбачає певну децентрацію моральнісного простору, побудову його таким чином, щоб, не порушуючи дистанції між своїм і чужим, сприймати партнера як рівного, творити поруч зі своїм центром його центр, який мав би таку саму валентність, був би таким самим значущим, сприяв би взаємності стосунків, розподіляв відповідальність. Таке структурування простору передбачає постійну взаємодію зустрічних векторів, спрямованих від центру до центру, які врівноважують взаємодію, забезпечуючи рівномірну децентрацію, а отже й подолання егоцентризму.

Структура життєвого світу, і насамперед його просторово-часові параметри, — це той спосіб організації, який стимулює або гальмує особистісний розвиток.